

**Hulpkaarten voor de leerkracht,
die een begaafde leerling met ADHD in de klas heeft en
al ervaring heeft met de begeleiding van begaafde leerlingen.**

**Aan de hand van de onderwijsbehoefte
worden er sociaal-pedagogische aanwijzingen gegeven
en vijf concrete tips.**

Als je een leerling wilt verleiden tot leren, moet je eerst zijn hart raken en dan pas zijn hersenen (Ivo Meijland, 2014).

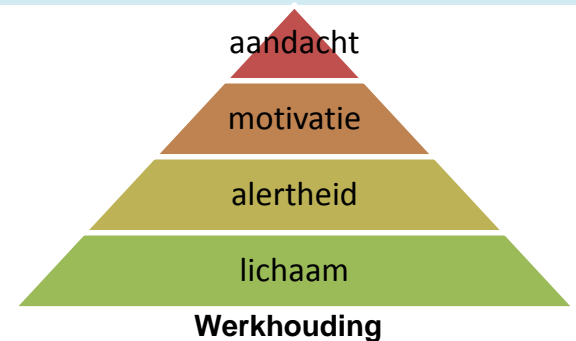

Onderwijs behoefte 1

Deze leerling heeft behoefte aan stimulering om zijn aandacht bij de taak te houden

Uitleg

De leerling heeft moeite om zijn aandacht vast te houden. Hij vindt het lastig om prikkels van buitenaf te negeren. De lagere en krachtigste niveaus beïnvloeden de hogere niveaus zonder dat we dat ons bewust zijn. Motivatie speelt hier een belangrijke rol. Het is geen onwil als de leerling zijn aandacht verliest. Tegelijkertijd is het belangrijk dat de leerling zich autonoom voelt en niet afhankelijk wordt van de leerkracht. Kijk goed naar de leerling om onderliggende symptomen te ontdekken

Wat kun je doen?

- Bouw een goede relatie op met de leerling. Je leert de leerling dan beter kennen en kun je sneller reageren op externe prikkels. Gebruik onderstaande tips.
- Erken zijn/haar gevoelens. De leerling is dan eerder bereid te investeren in taakgericht gedrag (extrinsieke motivatie).
- Zoek samen met de leerling naar taken die de intrinsieke motivatie oproepen (denk bijv aan meervoudige intelligentie).
- Zoek naar middelen die het gevoel van autonomie versterken

	Doen	Laten
Moeten	Extrinsiek + gehoorzaam	Extrinsiek + rebellie
Willen	Intrinsiek + plezier	Intrinsiek + pathologie

Motivatie

Hoe kan je de leerling helpen? 5 tips!

1. Geef de leerling een rustige werkplek, vlakbij de leerkracht
  - a. "Rustig" (prikkelarm) is voor elke leerling anders. Ga erover in gesprek en experimenteer welke plek het beste is voor deze leerling
2. Geef een suggestie voor gewenst gedrag, bij ongewenst gedrag
  - a. Geef hints, doe voor, leg uit, lach bemoedigend, spreek waardering uit.
3. Plan rust- en ontspanningmomenten
  - a. Zorg voor ontspanningsmomenten na een inspannende taak.
  - b. Zorg ook voor mogelijkheden tot beweging
4. Biedt afwisselende en uitdagende activiteiten
  - a. Zorg voor voldoende cognitieve uitdaging, zowel praktisch, analytisch als creatief en combinaties ervan
  - b. Biedt verschillende leeractiviteiten: werken op de pc, spel spelen, drama, energizers, alleen en/of met de hele klas
5. Geef direct feedback
  - a. Complimenten zijn realistisch en gemeend
  - b. Feedback gaat over het proces, het product en het gedrag
  - c. Geef ook feed-up (wat is het doel) en feed forward (hoe kom je tot je doel) op de mate van aandacht
  - d. Vraag of de leerling zelf feedback kan geven in positieve bewoordingen

Onderwijs behoefte 2

De leerling heeft behoefte aan zelfregulering

Uitleg

De ontwikkeling van de innerlijke spraak loopt achter bij leerlingen met ADHD. Dat beperkt de zelfregulatie. Een leerling met ADHD ervaart veel prikkels die hij niet goed kan filteren. En een hoogbegaafde leerling vangt ook veel prikkels op. Dat geeft dus reacties, cognitief, emotioneel, sociaal, maar ook motorisch. Het niveau van regulatie zie je terug in de mate van reactie-inhibitie, taakinitiatie, doorzettingsvermogen, flexibiliteit (alle executieve functies die te maken hebben met het *doen*) en als resultaat daarvan bij de mate van van zelfstandigheid. Besef dat een leerling zich druk(ker) en impulsief kan gedragen doordat de taak te gemakkelijk is, of te moeilijk. Besef ook dat bij prestaties op hoogbegaafd niveau er ook hoge prestaties van de executieve vaardigheden noodzakelijk zijn.

Wat kun je doen?

- Zorg voor taken die qua complexiteit, mate van zelfstandigheid en niveau van samenwerken in de zone van naaste ontwikkeling liggen
- Aandacht besteden aan de executieve functies, zoals psycho-educatie, het specifiek oefenen (ook bijv mbv spelletjes)
- Besef wat je van een leerling vraagt bij een taak. Op de rem staan (zie afbeelding werkhouding) heeft vaak te maken met de moeilijkheidsgraad van de taak.
- Let op de relatie tussen leren en aandacht van de leerkracht nodig hebben.

Zelfstandigheid

Hoe kan je de leerling helpen? 5 tips!

1. Geef feedback op zelfregulatie-niveau. Dat maakt dat ze het uiteindelijk helemaal zelf kunnen en gaan doen. Laat het verband zien tussen inzet en succes
  - a. Hoe kreeg je dat (...) voor elkaar? (beginnen / echt doen / volhouden / doorgaan)
  - b. Doe innerlijke spraak voor
  - c. Interne feedback (zelfreflectie)
  - d. Wanneer wél vragen om hulp van buiten?
  - e. Toeschrijven van succes of falen aan een oorzaak, niet toeschrijven aan je 'zelf' of je 'zijn' of je 'wezen'. (Mindset, zie ook de ondersteuningskaart Zelfvertrouwen)
2. Zorg voor een duidelijke dagindeling. Maak eventueel gebruik van pictogrammen.
3. Ga na welke executieve functies het beste functioneren en gebruik die om de zelfregulatie te versterken.
4. Vergeet niet om het herkaderen te gebruiken: Elk nadeel heeft zijn voordeel. Houd de sfeer positief.
5. Geef alternatieven aan voor de momenten dat zelfregulatie moeilijk is: Maak een betere keuze!

Onderwijs behoefte 3

Deze leerling heeft behoefte aan stapsgewijs denken en handelen

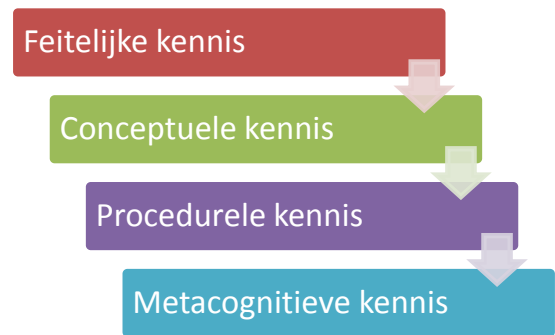
Uitleg

Voor de begaafde leerling met ADHD is het vaak lastig om constructief te denken. Hij/zij denkt wel snel en met grote stappen, maar soms erg associatief. Het is dus voor deze leerling lastig om zelfstandig structuur aan te brengen in zijn gedachten en daarmee ook in zijn handelen. Vergelijk de executieve functies over het *denken* (werkgeheugen, planning/prioritisering, organisatie, timemanagement, metacognitie). Anderzijds brengt de associatieve stijl van denken veel goeds als we naar de creatieve kant van het denken kijken. Deze leerling is in staat tot het bedenken van originele oplossingen, mits er in het ontwerpproces de doelen steeds in het oog worden gehouden. Bedenk dat de hogere orde taken veel meer van de executieve vaardigheden vragen dan de lagere orde taken.

- Wat is de opdracht?
- Hoe ga ik 't doen?
- Ik ga aan 't werk!
- Hoe heb ik het gedaan?

Wat kun je doen?

- Leer het kind werken met een dag- of weekschema
- Leer het kind het stappenplan voor een goede taakaanpak (Meichenbaum)
- Leer het kind het stappenplan voor een duidelijke projectaanpak (TASC-model)
- Leer het kind het stappenplan voor creatief denken (S.C.H.A.V.E.N.)
- Leer het kind heldere denkstappen te maken (niveau van kennisdimensie, zie plaatje)
- Leer het kind te werken met denkmodellen voor oorzaak en gevolg, volgorde aanbrengen, vergelijken, mindmap, conceptmap, argumenten geven, feiten en meningen, etc.

Denkstappen kennisdimensie

Hoe kan je de leerling helpen? 5 tips!

1. Zorg voor een goede opbouw in de moeilijkheidsgraad van taken/opdrachten. Geef de leerling een maatje wiens executieve functies goed ontwikkeld zijn.
2. Geef tussentijdse instructie, feedback en complimenten op het gebruik van stappenplannen en modellen
3. Leer het kind zijn eigen denkmodellen te omschrijven, tekenen of uitbeelden. Laat de leerling de denkmodellen uitleggen aan anderen
4. Ondersteun bij het reflecteren.
5. Laat de leerling ruim gebruik maken van zijn creativiteit

S	Substitutie (vervangen)
C	Combineren
H	Herschikken/herhalen
A	Aanpassen
V	Vergroten/Verkleinen
E	Elimineren
N	Nieuw gebruik geven

Hulpmiddel creatief denken

Onderwijs behoefte 4

Deze leerling heeft behoefte aan meer zelfvertrouwen

Uitleg

Onder zelfbewustzijn verstaan we het besef dat we bestaan ("ik denk, dus ik ben" René Descartes). Zelfbewustzijn is de basis van de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Zelfkennis gaat over in hoeverre het kind verschillen ziet tussen zichzelf en andere kinderen. Bij zelfevaluatie waardeert het kind die verschillen (Ik kan dat beter, of juist niet). Zelfreguleren gaat over het sturen van je eigen gedrag. De grootste stimulans voor het zelfbewustzijn is het verwerven van autonomie. "Wat kan ik wel, wat kan ik nog niet." Bijna alle zelfvertrouwen is opgebouwd uit het vertrouwen dat je in je leven eerst van andere mensen hebt gekregen. Het mogen nemen van initiatief is dus uiterst belangrijk. Een onderdeel van een negatief zelfbeeld kan faalangst zijn. Een begaafde leerling die gewend is aan gemakkelijke taken, schrikt als het (een keer) niet perfect presteert. Perfectionisme kan faalangst voeden. Een leerling met faalangst presteert anders dan op basis van zijn capaciteiten verwacht kan worden.

Zelfbewustzijn

Zelfkennis
Zelfevaluatie
Zelfregulatie

Faalangst

Cognitief
Sociaal
Motorisch

Wat kun je doen?

- Deze leerling zal veel om bevestiging van de leerkracht vragen. Het kan ook negatieve opmerkingen over anderen maken. Laat merken dat je de angst begrijpt.
- Interventies gaan over het gedrag van het kind en ze houden geen oordeel in. Houdt gesprekken concreet! Alleen al door erover te praten wordt het kind zich beter bewust van zijn gedrag.
- De interventie laat ook iets van jezelf zien. Als je je authentiek en kwetsbaar opstelt, durft het kind zich ook gemakkelijker te openen.
- Help het kind niet-helpende gedachten te verruilen voor helpende gedachten

Mindset

	Fixed	Growth
Uitdaging	Uit de weg gaan	Aanvaarden
Moeilijkheden	Geeft snel op	Doorzettingsvermogen
Inspanning	Ziet inspanning als onnodig	Ziet inspanning als de weg naar succes
Kritiek	Negeert kritiek	Leert van kritiek
Succes van anderen	Ervaart als een bedreiging	Ervaart inspiratie

Hoe kan je de leerling helpen? 5 tips!

1. Ontdek de talenten van deze leerling: Bespreek waar het kind al goed in is, cognitief, motorisch of sociaal.
2. Laat het kind een ander helpen. Als een kind een ander helpt, leert het zich voor te stellen wat het probleem van de ander is, hoe de ander zich voelt. Zowel het sociaal bewustzijn als het zelfbewustzijn wordt gestimuleerd.
3. Help de ouders minder beschermend te zijn. Als kinderen geen initiatieven mogen nemen, werk je faalangst in de hand. Het helpt ook wanneer er thuis over emoties gepraat kan worden, zowel over positieve als negatieve emoties. Daarnaast is de emotionele woordenschat van belang.
4. Speel regelmatig een rollenspel: als je iemand anders speelt, denk je ook na over wat je eigen reactie zou zijn.
5. Vraag naar de mening van de leerling: Zo wordt de leerling zich bewust van zijn eigen gedachten en emoties.

Onderwijs behoefte 5

Deze leerling heeft behoefte aan het maken van vrienden en leerlingen die graag met hem samenwerken

Uitleg

De leerling heeft door de ADHD waarschijnlijk een achterstand van enige jaren op sociaal en emotioneel gebied. Zoals je in het schema ziet, zijn de sociale vaardigheden afhankelijk van de zelfregulering en van het sociaal bewust zijn. Die worden weer beïnvloed door het zelfbewustzijn. De intelligente leerling kan wel sociale cues van een hoger niveau herkennen en gebruiken, ondanks dat zijn emotionele ontwikkeling leeftijdsadequaat of zoals bij ADHD jonger is. Dat kan ook verwarrend zijn voor leerling en leerkracht. Met behulp van dit schema kun je uitzoeken waar de kansen en belemmeringen liggen bij de leerling.

	Zelf	Anderen
Herkennen	Zelfbewustzijn →	Sociaal bewust
	Zelfvertrouwen Zelfbeeld Emoties	Empathie Omgeving begrijpen
Handelen	Zelfregulering ↓	Soc. Vaardigh. ↓
	Aanpassen Betrouwbaarheid Motivatie Doorzetten Initiatie	Vriendschappen Hulp verlenen Conflict hantering Samen werken Leiderschap

Wat kun je doen?

- Uitleggen wat je nodig hebt om relaties aan te gaan: Moreel besef. Dat bestaat uit 3 onderdelen: Morele regels (dit mag wel en dat niet), conventies (dit hoort wel en dit niet) en persoonsgebonden ideeën (dit vind ik).
- Uitleggen wat andere kinderen zoeken in een vriendschap: The big five: extravert, open, sociaal, serieus, stabiel. Welke persoonlijkheids-eigenschappen zijn sterk of minder sterk ontwikkeld?
- Bedenk dat er een leerlijn vastzit aan het leren samenwerken, waaronder het zelfstandig werken als basis ligt. Bijv eerst met twee leren samenwerken aan een relatief bekende taak en daarna een moeilijkere taak.
- Bespreek situaties na volgens het G-G-G-G-schema
- Besef dat de leerling mogelijk in een andere vriendschapsfase zit dan zijn leeftijdsgenootjes. Biedt daarbij gepaste hulp

Gebeurtenis

- Wat is er volgens jou gebeurd?

Gedachten

- Wat dacht je op dat moment?

Gevoelens

- Wat voelde je toen?

Gedrag

- Wat deed je op dat moment?
- Wat ga je de volgende keer doen?

Hoe kan je de leerling helpen? 5 tips!

1. Voorbeeld gedrag van volwassenen, leerkracht en ouders. Kinderen die sensitief-responsieve volwassenen in hun omgeving hebben, leren meer relationele vaardigheden aan. Ze imiteren vooral als die volwassenen krachtig en stabiel zijn.
2. Leeftijdsgenoten kunnen eveneens goede voorbeelden zijn. Pro-sociale kinderen zijn behulpzaam, kunnen goed delen en voorkomen conflicten.
3. Reflecteren en vooruitzien. Geef de leerling bijv tips mee voor het buitenspelen.
4. Geef de leerling regelmatig sociale verantwoordelijkheid. Laat hem bijv groepjes maken en laat hem argumenten geven waarom die indeling goed zou werken
5. Hou een oogje in het zeil bij samenwerken en stuur onopvallend aan.

Fasen vriendschappen

≤ 7 jaar:	Gelijk gedrag
8 – 10 jaar:	Vertrouwen
≥ 11 jaar:	Psychologische kenmerken

Bronnen

Kaart 1: Aandacht

- De Kroon, S., Smit, M. & Wiedemeyer, R. (2014) *Gedragswaaier*, Middelbrug: Bazalt Educatieve Uitgaven
- Meijland, I. (2012) *Motivatiewaaier*, Esch: Uitgeverij Quirijn
- Meijland, I. (2014) *Ik ben toch te gek! Een positieve kijk op passend onderwijs*, Oirschot
- Rietman, A. (2009) *Werken met aandacht*, Middelbrug: Bazalt Educatieve Uitgaven

Kaart 2: Zelfregulering

- CED-groep, (2012) *ZML SO Leerlijn leren leren*, Rotterdam: CED Educatieve diensten
- Dawson, P. & Guare, R. (2009) *Slim, maar ...* Amsterdam: Hogrefe Uitgevers
- Fleetman, M. (2013) *Huff Thinking*, Thinking classroom
<http://www.thinkingclassroom.co.uk/MembersResources/ThinkingClassroomResources/ResourceDetail/tabid/312/ArticleId/159/Huff-Thinking.aspx> Binnengehaald op 14-01-2013
- Hallowell, E. & Jensen, P. (2009) *Opvoedwijzer ADD & ADHD*, Amsterdam: Hogrefe Uitgevers
- Luken, T. (2008) *De onmogelijkheid van nieuw leren en zelfsturing*. Binnengehaald op 05-05-2014
<http://www.sensybp.nl/documents/nieuwlerenenzelfsturing.pdf>
- Pont, S. (2013) *Sociaal? Vaardig!*, Amsterdam: Hogrefe Uitgevers
- Southam-Gerow, M. (2014) *Emotieregulatie bij kinderen en adolescenten*, Amsterdam: Hogrefe Uitgevers
- Van der Stel, J. (2013) *Zelfregulatie, ontwikkeling en herstel*, Amsterdam: Uitgeverij SWP
- Van Ginkel, A. & Vleugel, S. (2010) *Zelfverantwoordelijkleren binnen het basisonderwijs*, Utrecht. Binnengehaald op 20-06-2013
<http://www.academischebasisschool.nl/downloads/literatuurstudie%20zelfverantwoordelijk%20leren%20binnen%20het%20basisonderwijs%20gescreven%20door%20Anouk%20van%20Ginkel%20en%20Sanne%20Vleugel..pdf>

Kaart 3: Stapsgewijs denken en handelen

- Cooper-Kahn, J. (2014) *Executieve functies versterken op school*, Amsterdam: Hogrefe Uitgevers
- Gathercole, S. & Alloway, T. (2013) *De invloed van het werkgeheugen op het leren*, Amsterdam: Uitgeverij SWP
- Heer, R. (2009) *Het herschreven model van Bloom in het Nederlands*, Iowa State University
<http://www.celt.iastate.edu/teaching-resources/effective-practice/revised-blooms-taxonomy/dutch-blooms/> Binnengehaald op 20-06-2013
- Timmerman, K. (1995) *Kinderen met aandachts- en werkhoudingsproblemen*, Leuven: Acco
- Teunissen, C., Van Druenen, M., Bruggink, M. & Custers, M (2013) *Excellente gespreksvoering met excellente leerlingen, deel 2, leerdoelenoverzicht groep 5 – 8*, Den Haag: School aan zet
http://www.schoolaanzet.nl/fileadmin/contentelementen/school_aan_zet/Opbrengsten_CfP_2013-2014/Deel_2_Leerdoelenoverzicht_groep_5-8.pdf Binnengehaald op 25-04-2015
- Van der Kooij, D. & Ophuizen, M. (2011) *Denk creatief!* http://www.onderwijsmaakjesamen.nl/wp-content/uploads/2011/06/eReader_CreatiefDenken.pdf Binnengehaald op 20-04-2015
- Van Gerven, E. (2009) *Handboek hoogbegaafdheid*, Assen: Koninklijke Van Gorcum

Kaart 4: Zelfvertrouwen

- Derksen, R. (2013) *Gevoelig hoogbegaafd*, Steenwijk: 248media uitgeverij
- Dweck, C. (2011) *Mindset, De weg naar een succesvol leven*, Amsterdam: Uitgeverij SWP
- Kuin, M. & Peters, P. (2014) *Zelfbeeldtraining voor kinderen en jongeren*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Pont, S. (2013) *Sociaal? Vaardig!*, Amsterdam: Hogrefe Uitgevers
- Van der Spek, J. (2014) *Je kunt het!* Huizen: Uitgeverij Pica
- Van der Zalm, M. (2009) *Je bibbers de baas, Faalangsttraining voor kinderen*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Kaart 5: Samenwerken en vriendschappen

- Liebertz, C. (2008) *Emotionele intelligentie spelenderwijs ontwikkelen, Katwijk: Uitgeverij Panta Rhei*
- Overveld, K. (2012) *Groepsplan gedrag*, Huizen: Uitgeverij Pica
- Pont, S. (2013) *Sociaal? Vaardig!*, Amsterdam: Hogrefe Uitgevers
- Stallard, P. (2006) *Denk goed, voel je goed*, Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds
- Van der Ploeg, J. (2011) *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum